

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Interview: De Marokkaanse diaspora. een historische analyse

Auteur: Kauthar Bouazzati

Verschenen in Skript Historisch Tijdschrift, jaargang 42.1, pp. 57-63.

© 2020 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

DE MAROKKAANSE DIASPORA: EEN HISTORISCHE ANALYSE

Het narratief van de ‘succes-Marokkaan’ is problematisch voor de integratie van Marokkaanse Nederlanders, meent Nadia Bouras. Als migranten niet meer als collectief lijdend zijn maar juist als individuen worden gezien, zetten we als maatschappij een stap in de goede richting.

Kauthar Bouazzati

In de jaren zestig ruilde een grote groep mensen uit Marokko hun land in voor een nieuw thuisland: Nederland. Ruim vijftig jaar later vormen de Marokkaanse migranten de op één na grootste migratiegroep in Nederland. Nadia Bouras verdedigde in 2012 haar proefschrift over vijftig jaar migratiegeschiedenis van Marokkaanse Nederlanders. De migratiecriticus Paul Scheffer kwam in 2007 uit met een boek genaamd *Het Land van Aankomst*. Met een knipoog naar Scheffer besloot Bouras haar proefschrift *Het Land van Herkomst* te noemen. Nu is ze als universitair

Nadia Bouras

docent verbonden aan de Universiteit van Leiden, en is ze de vertegenwoordiger van het Nederlands Instituut in Marokko (NIMAR). Daarnaast draagt Bouras met haar onderzoeken bij aan het publieke debat, waar er tot op de dag van vandaag een felle discussie plaatsvindt als het gaat over integratie van onder andere de Marokkaans-Nederlandse bevolking. *Skript*-redacteur Kauthar Bouazzati

ging met Bouras in gesprek over migratiegeschiedenis, het publieke debat en de taak van historici.

PARADIJSVOGEL

‘Ik wilde eigenlijk altijd al geschiedenis studeren, dat wist ik al op de basisschool,’ vertelt Bouras aan haar keukentafel op een zonnige decemberochtend. Lachend voegt ze toe dat dit tot ergernis van haar

“DAT JE PAS MEETELT ALS JE IETS EXCEPTIONEELS BEREIKT IS EEN HELE TREURIGE CONCLUSIE.”

decaan was die wilde dat ze bestuurskunde ging studeren. ‘Toen dacht ik, dat wil ik helemaal niet!’ Na de middelbare school afgerond te hebben begon Nadia Bouras haar studie geschiedenis aan de Vrije Universiteit (VU) in Amsterdam. In die tijd waren er niet veel Amsterdammers die daar studeerden, maar vooral veel witte provincialen. ‘Ik zat daar dus als een van de weinige Amsterdammers en als

iemand met een migratieachtergrond. Ik voelde me al snel een paradijsvogel, daar heb ik lang last van gehad.’ Gelukkig trof ze een lotgenoot: een orthodox-Joodse Amsterdammer die al snel haar vriendin werd. ‘Wij dachten allebei, deze mensen kennen ons niet, snappen ons niet. Het idee dat wij onszelf en de wereld wel begrijpen, maar andersom niet.’

Op de middelbare school ging

het VWO Nadia Bouras vrij makkelijk af. Nadat ze haar centraal examens zonder al te veel moeite had gehaald ging Bouras voor haar rijexamen. Toen ze hiervoor was gezakt was dat naar eigen zeggen het begin van haar faalangst. 'Dat was voor mij het moment dat ik besepte dat niet alles wat ik aanraakte in goud veranderde.' In diezelfde week had ze haar eerste tentamenperiode op de universiteit. Complete black-outs zorgden ervoor dat haar gevoel van falen werd versterkt. Na een periode waarin ze haar tentamens helemaal niet meer durfde te maken, pakte Bouras de draad weer op. Falen was voor de historica in opleiding geen optie. Spijt over haar studiekeuze heeft ze ook nooit gehad. 'Ik wist dat dit is wat ik wilde doen, maar ik wilde ook heel graag weg. Ik heb altijd al in Amerika willen studeren, dus ik dacht: dat ga ik gewoon doen.'

AMERIKAANSE VRIJHEID

In tegenstelling tot het hedendaagse aanbod was er in die tijd geen regulier programma voor studenten die buiten Europa wilden studeren. Toch slaagde Bouras erin om zelf op zoek te gaan naar opties. Lachend haalt ze een papiertje tevoorschijn waar haar opties voor universiteiten opstaan. 'Dat waren drie Amerikaanse universiteiten die ik toen had opgeschreven.' Een jaar later, vol optimisme, vertrok Bouras naar New Jersey. Volgens Bouras zou iedere student naar het buitenland moeten gaan. Daarnaast vindt ze het belangrijk dat studenten dichtbij zichzelf blijven. Als je onderzoek doet is het belangrijk dat je voor onderwerpen kiest waar je eigen interesse naar uitgaat. 'En,' herhaalt ze, 'Ga op reis! Dat is écht goed voor je. Het aanbod is er, je hoeft alleen maar te gaan!'

Bouras vertelt enthousiast over haar periode in Amerika. Volgens de historica dwingt een ervaring in het buitenland een student om na te denken over zaken die je normaal gesproken misschien over het hoofd ziet. Voor Bouras geldt dat colleges over Afro-Amerikaanse en Amerikaanse geschiedenis haar ogen hebben geopend. Daarnaast bezocht ze via het uitwisselingsprogramma van de universiteit verschillende plekken in Amerika 'voor een prikkie'. 'Als ik mensen dan vertelde dat ik uit Nederland kwam werd dat nooit van me aangenomen. Ik bedoel, leg dat maar uit met mijn naam.' Bouras vertelde dan dat ze een Arabische achtergrond had en dat haar ouders gemigreerd waren. 'Dat soort gebeurtenissen hebben mij heel erg aan het denken gezet. Het is heel gek, maar in Amerika voelde ik me voor het eerst Marokkaans.' Dit besef zorgde er tegelijkertijd voor dat de historica steeds geïnteresseerder werd in de migratiegeschiedenis van haar ouders.

EEN NIEUWE START

Terug van Amerika zat Bouras vol inspiratie. Op de Vrije Universiteit was er inmiddels een toename van Marokkaanse studenten te zien. Er waren ook studentenverenigingen opgericht voor Marokkanen. 'Op de campus van de universiteit in New Jersey had ik ook gezien dat studenten zich organiseerden langs etnische lijnen. Dat zag ik wel zitten.' Zodoende sloot ze zich aan bij een studentenvereniging waar ze goede vrienden aan heeft overgehouden. Bouras schreef zich ook in voor een interfacultair vak over Marokko. 'Dat was echt heel interessant. Allerlei disciplines, antropologie, economie, politicologie, kwamen samen in dit vak.' Dat was ook het

moment dat Bouras begon na te denken over Marokko als onderzoeksonderwerp; er was immers genoeg over te vertellen

In diezelfde periode vond er in Gouda een expositie plaats over de migratie van Marokkaanse vrouwen. Binnen de historiografie van migratiegeschiedenis, en in de historiografische literatuur in het algemeen, is sprake van een lacune als het gaat om het perspectief van vrouwen. Als het al over Marokkanen en migratie gaat, dan gaat dat vaak over mannen. Bouras raakte geïnspireerd door de expositie. Tegelijkertijd volgde ze een college over migratie bij Jan Lucassen. 'Dit was nog in de tijd dat Google nieuw was,' zegt ze lachend. 'Toen we het hadden over hoe je literatuur op kunt zoeken over migratie, zei ik: ik vind die boeken gewoon in mijn boekenkast. Hij dacht natuurlijk: hoezo heb jij boeken over migratie in je boekenkast?'

Uiteindelijk zou het Lucassen zijn die haar begeleidt bij haar scriptieonderzoek over Marokkaanse gezinshereniging. 'Het narratief was toen dat mannen hun vrouwen naar Nederland "haalden". Alsof het gaat om een kudde schapen.' Dat heeft Bouras genuanceerd door in haar scriptieonderzoek meerdere vrouwen te interviewen over hun ervaring met migratie. In 2005 studeerde ze af als historica, het jaar van 400 jaar betrekkingen tussen Marokko en Nederland. Mozaïek, een onderdeel van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), had een beurs binnengehaald om onderzoek te doen naar migratie. Met de hulp van Lucassen schreef ze een onderzoeksvoorstel, maar dat werd niet gehonoreerd.

Bouras stond in de tussentijd echter niet stil. Ze had een leidinggevende

functie in een café en werkte bij het Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV, nu Atria). Daar werkte ze aan een boek dat belangrijke vrouwen uit moest lichten. In 2006 kwam ze opnieuw een vacature tegen voor een promotieplek in Leiden. Daar is ze, precies een jaar na haar afstuderen, voor aangenomen. 'Dat vond ik natuurlijk heel leuk, maar ik schrok wel van hoe weinig geld ik verdiende. Veel minder dan ik gewend was in de horeca en het IAV!'

HET LAND VAN AANKOMST

Bouras' proefschrift gaat over de migratiebeweging van Marokkanen. Hierin onderzoekt Bouras vijftig jaar migratie van Marokkanen, van 1960 tot 2010. Net zoals nu was migratie tien jaar geleden ook een belangrijk maatschappelijk vraagstuk. Bouras vindt het dan ook belangrijk om aanwezig te zijn in het publieke debat. 'Ik ben nooit een conventionele wetenschapper geweest, ook niet toen ik nog bezig was met promoveren. Aansluiting op het publieke debat is onze eerste taak. De meeste historici vinden dat historici niet alleen voor zichzelf moeten schrijven, en dat een samenleving daarvan moet kunnen profiteren. Maar zodra je dat doet en bijvoorbeeld aansluit bij een televisieprogramma krijg daar weer opmerkingen over van diezelfde historici. Dat is gewoon jammer.'

Het weerhoudt Bouras er niet van om bij te dragen aan het publieke debat. Zo besloot Bouras in 2007 om in te gaan op een uitnodiging van Marokko: ze nam deel aan een adviesraad, opgericht door de Marokkaanse overheid. Een onderdeel daarvan was de Marokkaanse diaspora betrekken bij de dialoog. Bouras zat middenin haar promotieonderzoek

“IK WIL NIET DE PERSOON ZIJN DIE DE KONING VERDEDIGT.”

en vond dat de raad daaraan zou kunnen bijdragen. Op deze manier kon ze van dichtbij meemaken hoe Marokko probeerde zijn diaspora te betrekken bij dialogen over de geschiedenis én de toekomst van het land. Hier kreeg Bouras veel kritiek op, vaak omdat haar werd verweten dat ze onderdeel was van de lange arm van de Marokkaanse politiek. Toch heeft Bouras geen spijt van haar keuze. Het staat haar ook sterk bij dat mensen zoals Latifa Jbabdi de dialoog wilden aangaan. Jbabdi is een mensen- en vrouwenrechten activiste en heeft onder die hoedanigheid enorm geleden onder de onderdrukking. Daarover zegt Bouras: ‘Marokko bevond zich op een kruispunt en dat kon alle kanten opgaan. Zelfs Jbabdi wilde dat omarmen... Dat inspireerde mij.’

Ondanks dat Bouras geen spijt heeft van deze keuze, kijkt ze achteraf gezien wel met een kritische blik naar de raden. Ze legt uit dat Marokko een ingewikkeld land is. ‘We zijn nu tien jaar verder en veel initiatieven rondom de diaspora zijn mislukt.’ Ze wordt nog wel vaak benaderd voor paneldiscussies over de lange arm van de Marokkaanse overheid. Bouras wordt dan gevraagd om het standpunt te verdedigen dat de Marokkaanse overheid zich moet blijven bemoeien met de diaspora. ‘Ik wil niet de persoon zijn die de koning verdedigt. Mijn taak als historica is om te observeren en te verklaren.’ Dat vindt ze dan ook een

belangrijke taak voor de historicus: een genuanceerd perspectief bieden.

Over haar promotieonderzoek ontstond er ook ophef onder de Marokkaanse migrantengemeenschap in Nederland. In haar onderzoek heeft Bouras alle wervingsplaatsen vanuit Nederland in kaart gebracht. Het is duidelijk dat het gebied van het Rifgebergte daar niet tussen zat. Vanuit de Rif waren het vaak jonge mannen, op zoek naar geluk en een beter leven, die zelf het besluit namen om het land te verlaten. Ook Bouras’ archiefonderzoek wijst dat uit. Deze conclusie viel niet in goede aarde. Bouras werd verweten dat ze de onderdrukking van de Rif ontkende. In de Riffijnse herinneringscultuur ligt het Marokkaanse koningshuis gevoelig. Met name Hassan II staat in deze regio bekend als een onderdrukker van de Berberse cultuur. Daarover zegt Bouras: ‘Dat de Rif geen wervingsplaats was wil natuurlijk niet zeggen dat de koning hen niet weg wilde hebben, maar daar had hij andere manieren voor.’ Zo was armoede bijvoorbeeld een belangrijke reden voor Riffijnen om op zoek te gaan naar een ander thuisland, en dat was vaak het gevolg van de stelselmatig achterstelling van de Rif.

Bouras schetst een interessant kruispunt waar hedendaagse politiek en de geschiedenis haar onderzoek hebben gekruist. De geschiedenis van de Rif is een belangrijke reden voor de gevoeligheid

van dit onderwerp. De Rifoorlog (1920-1926) en het feit dat de leider van de Rif, Abd-el-Krim el Khattabi, is verdreven, is belangrijk, maar Bouras benadrukt dat het verhaal groter is dan dat. Migratietraditie en kettigmigratie zijn ook belangrijke redenen waarom zoveel Riffijnen zijn vertrokken. Dat deze kwestie gevoelig ligt is logisch als je beseft dat hun traditie tot op de dag van vandaag onder druk staat. 'De onderdrukking is absoluut een pushfactor, maar geen direct aanleiding voor vertrek. Ze werden niet eerstehands weggejaagd door Hassan II.'

Daarnaast vindt Bouras het fascinerend hoe die geschiedenis en de discussie daarover zich binnen de Marokkaanse gemeenschap in Nederland uiten. 'Ik krijg vaak kritiek over het feit dat ik wéér iets met Marokko doe,' zegt Bouras, 'Dat snap ik wel. Als historici heb je een constante *bias*. Maar het heeft in dit geval wel toegevoegde waarde dat ik een Marokkaanse achtergrond heb. Niet omdat ik dan per se meer weet, hoor! Sterker nog, dat heb ik denk ik onderschat. Soms ben ik te veel mijn eigen onderzoeksobject geworden. Daar heb ik gaandeweg mee leren omgaan en dat proces hoort er ook bij.'

‘SUCCES-MAROKKAAN’

Inmiddels vormen Marokkanen de één na grootste migratiegroep in Nederland. Aan aandacht over dit onderwerp is geen gebrek. Er zijn boekenkasten volgeschreven over de Marokkaanse migrant, maar Bouras wijst erop dat dit vaak probleemgestuurd of oplossingsgericht is. Haar proefschrift is daarom een belangrijke bijdrage aan het optekenen van historische gebeurtenissen van die migratie, zonder daar direct een waardeoordeel aan te verbinden. Ze

probeert eveneens onjuiste, hardnekkige ideeën te weerleggen. Bouras schrijft in haar proefschrift bijvoorbeeld dat haar onderzoek afrekent met het idee dat mensen met een migratieachtergrond per definitie transnationaal zijn. Volgens haar onderzoek creëren Marokkanen eerder een eigen gemeenschap binnen Nederland.

Toch is het publieke debat, ook na Bouras' proefschrift, niet aan grote veranderingen onderhevig geweest. Het idee dat Marokkanen niet succesvol zijn geïntegreerd omdat ze zich nog te veel hechten aan hun thuisland, heerst nog steeds. 'De discussie die toen speelde ging over de mislukte integratie van Marokkanen omdat ze te sterke banden aanhielden met hun land van herkomst. Dat narratief is hardnekkig en nog steeds dominant aanwezig.' Bouras vertelt dat er wel iets is toegevoegd aan dat narratief: namelijk dat er ook 'goede Marokkanen' zijn. Ze onderlijnt dat dit misschien nog problematischer is omdat het laat zien dat de integratie van Marokkanen niet is geïndividualiseerd. Er zijn 'goede' en 'slechte' Marokkanen en de groep is als collectief lijdend. 'Alsof we bij elkaar komen of memo's rondsturen over een soort collectief standpunt of zo. Alsof we niet allemaal een eigen mening hebben.'

Na ruim vijftig jaar migratie is dat volgens de historica misschien wel de grootste tragiek. Het idee dat je pas succesvol geïntegreerd bent als je het summum hebt bereikt is volgens Bouras onhoudbaar. 'Je moet profvoetballer, Kamervoorzitter, burgemeester of 'knuffelmarokkaan' worden om erbij te horen. Dat je pas meetelt als je iets exceptioneels bereikt is een hele treurige conclusie.'